

MULTİKULTURALİZMİN İDEOLOJİ YÜKÜ VƏ FENOMENİN QƏRBDƏ REPRESİYASI

Rabil Mehtiyev

*Bakı Mühəndislik Universitetinin
“Ümumi fənlər” kafedrasının
baş müəllimi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru*

Açar sözlər: *multikulturalizm, ideologiya, milli dəyərlər, birgəyaşayış*

Keywords: *multiculturalism, ideology, national values, coexistence*

Ключевые слова: *мультикультурализм, идеология, национальные ценности, сожительство*

Multikulturalizm fenomeninə yanaşmada fərqlilik yalnız cəmiyyətin bu dəyərə münasibəti və hazırlığı ilə şərtlənmişdir. Hazırkı mərhələdə siyasi resursların motivasiyası üçün hakim dairələr zəruri platforma azlığını multikulturalizm ilə kompensasiya etmək istəyirlər. Daha çox hallarda bu multikulturalizmin siyasi niyyətlərə tabe edilməsi ilə müşayiət olunmaqdadır.

Dünya siyasi müstəvisində milli və dini tolerantlığın zəifləməsi, multikultural dəyərlərin mənafevi aşınması, dini zəmində ekstremizmə və ayrışdırıcıya qarşı birgə mübarizədə siyasi mənafevlərin dominantlığı və bu kimi aktual problemlər özünü daha qabarıq biruzə verir. Bu kontekstdə aparılan elmi və praktik müzakirələrin subyektləri məsələyə yanaşmanın yeni “vicdan” tələb etdiyi qənaətini bölüşürlər.

Yeni siyasi eranın çağırışları kimi ideologiya olaraq multikulturalizmə müraciət siyasi konyukturanın tələblərinə uyğunlaşdırıldıqda öz ilkin mahiyyətindən uzaqlaşmaqla siyasi alətə çevrilir. Bu gün bir sıra ölkələrdə multikulturalizmin iflası ilk növbədə məhz bununla izah olunur. Başqa sözlə, multikulturalizm deklarativ şəkildədir reallıqda avropa cəmiyyətləri üçün ancaq istilah kimi mövcuddur. Onun substantiv mahiyyəti dərk olunmur ona görə ki, multikulturalizmin intişar tapacağı zəminlər yoxdur. Məsələn, Avstraliyanın təcrübəsini araşdıran tədqiqatlarda gəlinən əsas qənaət budur ki, multikulturalizmi öz irqçi keçmişlərindən imtina etmələrini nümayiş, başqa sözlə utandırıcı tarixlərini unudurmaq cəhdi kimi dövrüyəyə gətirmişlər. Multikulturalizm Qərbin siyasi modelinə və ictimai platformasına sığmayan yüksək dəyərləri ehtiva edir. Bu kontekstdə demək olar ki Qərb multikulturalizmdən deyil, multikulturalizm Qərbdən imtina edir. Bu fikirlərimizin davamı olaraq politoloji leksikonunda demokratik prinsiplərlə Avropanın müasir həyat stereotiplərinin ziddiyyətinin ifadəsi olaraq işlədilən mənfəət millətləri istilahı diqqət çəkir.

Bu kontekstdə mənfəət millətləri fenomeninin dövryyəyə gəlməsi Qərb demokratizminin konseptual zəifliyinin əyani nümunəsi olmaqla, Avropanın insan haqları və digər dəyərlərinin defoltunun əksidir.

Multikulturalizmin ideoloji konsepsiyası xalqın etnik və mədəni müxtəlifliyi gündəlik həyatlarında düşüncələrində üstünlük təşkil etməsinə bağlıdır. Styuart Hallun bu fikri irqi və etnik hegemonluqdan müxtəlifliyin zərurətinə keçidin nəzəri tərəfi kimi diqqət çəkir. (9). Buradan çıxan digər nəticə multikulturalizmin transfer olunan fenomen olmamasıdır. O cəmiyyəti daxili mənəvi keyfiyyətlərinə, sosio-mədəni struktura söykənməlidir. İdeologiyaların yeridilən olduğu təqdirdə bəlli bir müddətdən sonra çıxdığı olmasına dair nümunələr kifayət qədərdir.

İngiltərə tədqiqatçısı Jasdev Sing hesab edir ki, multikultural Avropanın reallıqda yeni ideyalara ehtiyacı var. O da qeyd olunur ki bəzi dairələr tərəfindən multikulturalizmə müqavimət hələ də qalmaqdadır. İdeologiyasız Avropanın mənəvi uçurumu isə qaçılmazdır. (8).

Avropanın insanlığı təhdid edən ideologiyalarını xatırlayaraq demək olar ki, bu mərhələdə də onlar siyasi reveransları ilə dünya ictimai fikrini istədikləri tərzdə manipulyasiya edə biləcəklər.

Sosioloq L.Nizamova multikulturalizmdən danışarkən onun ilk növbədə ideologiya olduğunu qeyd edir. Onun fikrincə multikulturalizmin başlıca ideoloji postulatı onun sənin olmayanın yad. düşmən kimi deyil. sadəcə başqası kimi qəbul edilməsidir. (7,s.2)

Qərbin əsas dövlətlərinin başqasının arzuolunmaz elan etmələrinin ardından sitatda vurğulandığı kimi düşmən obrazında görülməsi birmənalıdır ki, Avroatlantik müstəvinin mənəvi keyfiyyətlərdən uzaqlaşması ilə bağlıdır.

Multikulturalizm ölüb? adlı məqaləsində Karlos Torres göstərir ki, multikulturalizmin tarixi təkamülü onun indiki səciyyəsinə müəyyən edən başlıca determinantdır. Onun fikrincə multikultural ənənələrin adi həyat tərzinə çevrilməməsi onun dayanıqlılığını təmin edə bilməz. (10).

Bu baxımdan Azərbaycan cəmiyyətinin ənənəsinin üstünlüklərini xarakterizə edən bir fikrə diqqət çəkək: “İndi Qərbin mədəniyyət hegemoniyasını müxtəlif mədəniyyətlərin modernləşdirilməsi əvəzləyir. Multikulturalizm ideyası eqalitar mədəniyyət şüarları ilə çıxış edir, hər hansı bir mədəniyyətin digərindən üstünlüyünü qəbul etmir. Əksər Qərb və Şərq ölkələri də, o cümlədən Azərbaycan multikulturalizm ideyasını dəstəkləyir və onun genişlənməsi üçün mühüm işlər görür. Hazırkı şəraitdə Azərbaycan mədəniyyəti, istər ölkə daxilində yaşayan müxtəlif millət və xalqların, istərsə də qonşu respublikalarda yaşayan millətlərin mədəniyyətlərini zənginləşdirən və onlara təsir edən mühüm mənbədir”. (5,s 54-55).

Azərbaycançılıq ideologiyasının təməl komponentlərindən olan multikulturalizmin rişə tapdığı milli müxtəlifliyin ümumi səciyyəsi haqda akademik Kamal Abdulla qeyd edir ki, Azərbaycanda əyyami-qədimdən multikultural mühitin olması həm də onunla şərtlənir ki, burda müxtəlif xalqlar bir-birinin yanında öz mədəniyyətləri ilə ilkin olaraq yaşayıblar. Bunların arasında öz və özgə qarşılıqlı

olmayıb. Olubsa da, özünün ən yumuşaq formasında təzahür edib. Bu ilkin müxtəlifliklə sonrakı müxtəlifliyin həmin ölkələrə nələr gətirdiyini biz özümüz üçün müəyyənləşdirməsək, Avropada pessimist nəticənin, Azərbaycanda optimist nəticənin sirlərinə vafiq ola bilmərik”. (1)

İ.Məmmədzaadənin bu istiqamətdəki yanaşmaların ümumiləşdirməsi ola biləcək fikrini xatırladaq: “Təcrübə göstərir ki, hər bir demokratik cəmiyyət də öz mədəniyyətinin multimədəni əsaslarını qəbul etməməsi mümkündür, lakin bunun ictimai şüurda üstünlük təşkil etməsi yaxşı hal deyil. Əgər keçmişdə bu və ya digər cəmiyyətin nisbi qapalılığı şəraitində, assimilyasiya və assimilyatorluq siyasəti məsələləri sabitlik və inkişaf üçün yetərli sanıldığı zaman, bu məsələyə etina etməmək olardısı, indi bunun üçün, əlbəttə, başqalarına onların ovqat, arzu və seçimini müəyyən dərəcədə nəzərə alan münasibətin yaxşı düşünülmüş ideologemi tələb olunur.” (4,s.3)

Bu fikir bir daha göstərir ki, multikulturalizm milli zəmini inkar etməməlidir. Əksinə inkişafın milli xətti üstün xarakterlidir.

“Liberallar və kommunitaristlərin fərd və cəmiyyətə, azadlıq və bərabərliyə, universalizm və məxsusiliyə necə yanaşmaları, qrupların cəmiyyətdəki cəmiyyət və keyfiyyət parametrlərinin elmi təhlili multikulturalizm haqqında çox şeyi desə də, hər şeyi demir. Real həyatda multikulturalizm dövlətlərin, dövlət və qeyri-dövlət təsisatlarının atdıqları addımlarda, qəbul etdikləri siyasi proqramlarda təzahür edir.” (3,s.26)

“Bu gün Qərbdə modernizm və postmodernizm meyilləri, əslində ənənəvi rəşionalizmə qarşı çıxışlardan başqa bir şey deyil. Qərb yeni inkişaf yolları axtarır. Ancaq ağıldan, rəşional düşüncədən, texnologiyadan ibarət bir həyat darıxdırıcıdır. Qərbin böhranı haqqında həyacan siqnalları indi tez-tez eşidilir”. (2s.88)

Azərbaycan cəmiyyətinə fitrətən xas olan multikultural ənənələri dəyərləndirən başqa yanaşma belədir: “Etnik, dini, irqi, linqvistik tolerantlıq bu diyarda mədəni əlvanlığı qorumaga, onu inkişaf etdirməyə, nəhayət multikulturalizmi həyat tərzinə çevirməyə imkan verib. Məhz bunun nəticəsidir ki, bu gün Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar öz etnik milli xüsusiyyətlərini, dinlərini, dillərini, ədəbiyyat və sənətlərini sərbəst şəkildə inkişaf etdirir, onu ortaq humanist dəyərlərlə sintez etməklə həm ölkə, həm də bütövlükdə dünya mədəniyyətinə öz töhfələrini verir, multikulturalizmin xüsusi bir modeli olaraq beynəlxalq aləmə nümunə göstərilir”. (6,s.37).

Sual yaranır ki, Qərb dövlətlərinin əksəriyyəti niyə multikulturalizm siyasətinə qarşı çıxırlar və bu iflasın səbəbləri nə ola bilər? Əsas arqument budur ki, Avropa dövlətlərində yaranmış çoxmədəniyyətlik böyük etibarilə miqrasiya proseslərinin nəticəsi olaraq sonradan təşəkkül tapmış bir növ süni müxtəliflikdir. Almaniya başda olmaqla bir çox dövlətlər gəlmə mədəniyyətlərin yerli əsas mədəniyyəti sıxışdırdığına və daxildən puç etdiyinə istinad edirlər. Bu da ona gətirir ki, avropalı siyasi texnoloqlar yeni sosio-mədəni paradigma olaraq vahid Avropa evi layihəsini əsaslandırmağa başlayıblar.

Digər tərəfdən yanaşdıqda başqası anlayışının meydan gəlməsi nəzərdən keçirilməlidir. Başqası dəhşətdir düşüncəsi Avropa siyasi dairələrində daha üstün olduqca təzyiq intensivləşir.

Multikulturalizmin Qərbdə imtina olunan fenomenə çevrilməsi həm də yeni formada aparteizm siyasəti kimi dəyərləndirilə bilər. Daha sadə desək, avropalılar köhnə qitənin yeni rezidentlərinə marginalizm mövqeyi ilə yanaşırlar. Özgələşməyə sövq ksenofobiyanın intişarını şərtləndirməklə gəlmələrin sıxışdırılmasını qətiləşdirir. Bununla da yeni Qərb düsturları ortaya çıxır ki, bunlar da təbiətin və cəmiyyətin, fəlsəfə və sosiologiyanın qanunlarına ziddliyi ilə fokuslaşır. Bu düsturlara görə verilənlər bazasında gəlmələr yoxdur, avropalılar özlərinin köhnə qitəliklər istilahına meydan verirlər.

Həyat standartlarının keyfiyyət dəyişikliyi insanların düşüncə və gözləntilərinə də təsirsiz ötüşmür. Bu baxımdan statistik avropalının mühacirlərə dözümsüz yanaşması müəyyən mənada başadüşüləndir. Bütövlükdə isə cəmiyyət standartı olaraq başqalarına münasibətdə belə yanaşma isə qəbul edilməz və izahsızdır. Bununla belə integrasiya proseslərinin dinamik olduğu hazırkı dövərdə avropalıların sədd çəkmək planlarının baş tutmayacağını əvvəlcədən determinə etməkdədir. Avroatlantik məkanın bu cür transformasiya proseslərinə məruz qalması tarixin əvvəlki mərhələlərində də olub və hasil olunan nəticə budur ki, qanunauyğunluqların labüd etdiyini qanunlarla məhdudlaşdırmaq baş tutmayacaqdır.

Qlobal səviyyədə nanotexnologiyaların post-nano dövrə transfer olunduğu indiki şəraitdə atomlaşma, yəni hissəcikdən tama doğru fəlsəfəsi hakim yer tutur. Bir qədər sadələşdirsək, nano səviyyəli hesablamalarda olan dəqiqliklər daha azə doğru irəlilədir. Bu da o deməkdir ki, fərdi olan, tək olan daha prioritetdir. Beləliklə, Holizm prinsipi (kollektivçilik konsepsiyası) öz mənbəyini atomizmdən (hissəciklər nəzəriyyəsi) götürür. Bundan çıxış edərək deyə bilərik ki, indi Qərb öz bəsit nəzəriyyələri ilə qlobal meyllərə, insanların fərdi azadlığının motivlərinə qarşı dura bilməyəcək, nəhayətdə birgəyaşayış fəlsəfəsi dominant olacaqdır.

Bu xüsusda fikrimizin təsdiqi aşağıdakı sitatda əksini tapır: “Multikulturalizm dünyanın əksər xalqlarından ibarət olan bütövü yaradır və ümummədəniyyət müstəvisini meydana gətirir. **Multikulturalizm fərdin beynəlmilləşməsini təmin edir, xalqların mədəni bütövlüyünü meydana gətirir.** Burada milli mədəniyyətin inkişafını digər mədəni çaralar hesabına təmin edir. **Multikulturalizm milli mədəniyyətin qarışıq mədəniyyətlər hesabına sürətlə tanınmasını təmin edən zəngin sistem rolunu oynayır.**” (11).

Nəticə

Yeni avropaçılıq fəlsəfəsi məhəlli tənəkkürdən uzaqlaşa bilməyən taftalogiyadan başqa bir şey deyildir. Toplananları (siyasi mənafeələrə xidmət edən bəhanələrin ardıcılığı) dəyişsə də cəm – onların əsl siması eyni qalacaq: Artıq avropa dəyərləri deyilən bir şey qalmamışdır. Odur ki, milli xüsusiyyətlərimizə tapınaraq yeniləşən dünyanın məziyyətlərinə tam aludə olmamaq daha üstün mövqe sayıla bilər.

Multikulturalizm mütləq şəkildə Eldorado cəmiyyətinin məhsulu kimi qəbul edilməməlidir. Yəni, cəmiyyətin sosial-iqtisadi şəraitinin aşağı olması, həyat keyfiyyətinin arzu edilməz olması multikulturalizmin intişarına mane ola biləcək əsaslar kimi sərf-nəzər edilməməlidir. Hətta iqtisadiyyatın defolt səviyyəsində belə mənəvi dəyərlərin ölməməsi mümkündür. Başqa sözlə, elizium olmadan belə multikulturalizmin tamlığı apriori ola və status almaq imkanındadır. Sadalananlara əsasən deyə bilərik ki, Azərbaycanın yaxın və keçmiş təcrübəsi bu xüsusda davamlı öyrənilməyə zəruri olan bir fenomen kimi aktuallığını bir daha nümayiş etdirir.

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT:

1. Abdulla K. Avropanın edə bilmədiyini Azərbaycan etdi <http://matbuat.az/news/367483/>. 22.09.2017.
2. Xəlilov. S. Sivilizasiyalararası dialoq. Bakı, "Adiloglu". 2009
3. Məmmədli N. Multikulturalizm siyasətinin tipologiyası və ölçülməsi. Dövlət və din jurnalı. № 06 (47) 2016. səh. 26-42.
4. Məmmədzadə İ. Multikulturalizm fəlsəfi problem və ideologem kimi. Xalq qəzeti. - 2014. 15 avqust. s. 3.
5. İsmayılova. A – Qloballaşan dünyada multikulturalizmin Azərbaycan nümunəsi. "Dövlət və Din" jurnalı. - № 06 (47). 2016. səh. 53-58.
6. Kərimov P. Quliyev İ. Multikultural dəyərlər Azərbaycan ədəbiyyatının ideya estetik təməli kimi.. Multikulturalizm ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnal. № 3, 2016. s. 37-45
7. Низамова Л. Мультикультурализм. <http://ecsocman.hse.ru/text/19279755/> 24.09.2017
8. Jasdev. S. Multiculturalism Is an Ideology, Multicultural Europe Is a Reality http://www.huffingtonpost.co.uk/jasdev-singh-rai/multiculturalism-is-an-id_b_910115.html. 26.09.2017.
9. Stuart H. Cultural theorist. <https://en.wikipedia.org/wiki/>. 30.09.2017.
10. multiculturalism-is-dead-the-biggest-lie-ever. <http://www.zeus.aegea.org/magazine/2012/08/31/>. 25.09.2017
11. Multikulturalizm nədir və onun ölkə üçün nə əhəmiyyəti var? <http://strateq.az/arashdirma/26098>. 14.08.2017.

XÜLASƏ

Təqdim olunan məqalədə multikulturalizmin müasir proseslərdə ideoloji səpkisi nəzərdən keçirilir. Milli və beynəlxalq təcrübədə müşayət olunan tendensiyaaların multikultural ənənələrə sirayəti, Avropada bu fenomenə yanaşmada ikili yanaşmalar təhlil obyektı kimi götürülür. Əsaslandırılmışdır ki, Azərbaycanın multikultural dəyərləri xalqımızın həyat tərzinin təcəssümü olmaqla daha dərin ideya-mənəvi məzmunla sahibdir.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В представленной статье проводится идеологическая изошренность мультикультурализма в современных процессах. Рассматривается влияние процессов на мультикультуральные ценности, происходящие в национальной и международной практике и отношение Запада к этому феномену с позиции двойного стандарта. Было отмечено, что многокультурные ценности Азербайджана имеют более глубокий идеологически-нравственный характер, олицетворяющий образ жизни нашего народа.

SUMMARY

Ideological sophistication of multiculturalism in contemporary processes in the presented article is carried out. Diverse approaches to the phenomenon are taken as the object of analysis, with the tendency to follow the trends observed in national and international practice in Europe. It was argued that Azerbaijan's multicultural values have deeper ideological-moral content, in our people's lifestyle.

Çapa tövsiyyə etdi: t.ü.f.d, dosent Bilal Dədəyev